

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (1), 27-44

Geliş Tarihi: 13.05.2021 Kabul Tarihi: 17.06.2021

Yayın: Ocak-Haziran 2021 Yayın Tarihi: 30.06.2021

<https://doi.org/10.30561/sinopUSD.915312>

<https://dergipark.org.tr/sinopUSD>

ETNİK KİMLİK İNŞASINDA MÜZİĞİN ROLÜ: KISA BİR İNCELEME

Yasemin ATA*

Öz

“Kimlik” kavramı geçtiğimiz son birkaç onyıda, sosyal bilimlerin en önemli kavramlarından biri olarak, ölçekleri ve nitelikleri birbirinden farklı pek çok toplumsal grup üzerine yapılan çalışma için oldukça elverişli bir analiz birimi haline gelmiştir. Bu çalışmalarda öncelikle, toplumsal grupları birbirinden ayıran özellikler bütününe işaret eden kimlik, çoğu teorisyenin üzerinde mutabık kaldığı biçimde belirsizlikten, tektipleşmeden ve farksızlaşmadan kaçış talebi olarak kavramsallaştırılır. Tanınma, tanımlama ve aidiyet etrafında biçimlenen kimlikler, etnik gruplar tarafından değişen koşullara göre yeniden inşa edilir. Bu inşa süreci söz konusu koşullara sürekli bir yeniden uyarlanma halidir. Etnik gruplar değişen yaşam koşullarına kendilerini uyarlamada; tanınma, tanımlama ve aidiyet etrafında şekillenen maddi ve manevi değerlerine referans yaparken kendilerini “öteki”lerden ayıran kültürel farklılıklara işaret eden belli simge ve pratiklerden yararlanırlar. Giyim-kuşam, yemekler, yaşam alanları vb. maddi kültür öğelerinin yanı sıra, etnik bir grubun kendilerini tanımlama ve diğer gruplardan ayırmada başvurduğu en güçlü işaretleyiciler kültürün manevi boyutunda yer alan müzik ve danstır. Bu yüzden müzik ve dans gibi ifade kültürü pratikleri, toplulukların kimliklerini nasıl bir müzakere sürecinden geçirdiğini anlamada önemli birer analiz aracı sayılır. Müziği sosyokültürel bir mercek altında inceleyen Etnomüzikoloji çalışmaları, etnik toplulukların kimlik iddialarında müzik ve danslardan yararlanma biçimlerinin kültürlerine özgü yanlarını aramaya devam eder. Bu çalışmanın amacı

* Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Müzik Bölümü, yasata@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5975-7196>.

kimliği inşa eden müzikal simge, pratik ve söylemlerin farklı kültürlerdeki tezahürlerini dikkate alarak müziğin etnik topluluklar için kültürel temsil gereksinimlerine nasıl yanıtlar verebildiklerine dair bir resim sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Etnik kimlik, Müzik, Dans.

The Roles of Music in Ethnic Identity Construction: A Short Review

Abstract

The concept of "identity", as one of the most important concepts in social sciences, has become a very convenient analysis for the study of many social groups of different scales and kinds over the past few years. In these studies, identity, which refers primarily to the set of features that distinguish social groups from each other, is conceptualized as the demand to escape from uncertainty, uniformity and indifference, as agreed by most theorists. Identities shaped around recognition, identification and belonging are reconstructed by ethnic groups according to changing conditions. This building process is a state of constant readjustment to these conditions. Ethnic groups make use of certain symbols and practices that point to cultural differences that distinguish them from "others" while referring to their physical and moral values shaped around recognition, identification and belonging to adapt themselves to changing living conditions. In addition to the elements of material culture such as clothing, food, living spaces and so on, the strongest markers that an ethnic group uses in defining and distinguishing themselves from other groups are music and dance, which are the spiritual aspect of culture. Therefore, expressive culture practices such as music and dance are considered as an important analysis tool in understanding how communities pass their identities through the negotiation process. Ethnomusicology studies, which examine music from a sociocultural perspective, look for cultural aspects of how ethnic communities benefit from music and dance in claiming their identity. This review aims is to present a picture of how music can respond to cultural representation needs for ethnic communities, taking into account the manifestations of musical symbols, practices and discourses that build identity in different cultures.

Keywords: Ethnic identity, Music, Dance.

Giriş

Sosyokültürel yaklaşıma sahip müzik incelemeleri, müziğin yalnızca seslerden ibaret bir ifade alanı olmadığı, bir toplumun müziğinin genellikle sosyokültürel dizge içinde, diğer alanlarla kaynaşık bir bütün oluşturduğu ve ait olduğu toplumda sese dayalı bir değerler dizgesini yansıttığı düşüncesinde birleşir. Müzik farklı kültürlerde hem tınısal unsurlar hem de tınılara yüklenen toplumsal anlamlar bakımından farklı değerler alan bir değişkendir. Özellikle son yüz – yüz elli yılda farklı toplumlar ve topluluklar üzerine antropolojik yöntemlerle yapılan çalışmalarda varılan bu kanı, müzik için genellenebilir ya da standartlaştırılabilir tanımlar ortaya koymanın zorluğunu fark eden araştırmacıları müziği incelemeye yönelik belli başlı modeller üretmeye yönlendirir. Sözgelimi dünyanın herhangi bir yerinde yapılan bir müzik, Merriam’a göre (1964: 27) “kavram, davranış ve ses” olarak basitleştirilmiş bir ilişkiler ağı aracılığıyla irdelenebilir. Buna göre kavram, insanların en geniş tanımlarla müzik üzerine düşünme tarzını; sahip olabileceği güç, değer ve temel işlevi kapsar. Davranış ise müzisyenlerin müziksel ve müzik dışı eylemlerini içerir. Tını (ses, sound) üretimini önceleyen, eşlik eden ve izleyen etkinlikler olarak kavram ve davranış, müziğin kendisi olarak düşünülen sestən daha az önemli değildir (Erol, 2002: 26). Müziği toplumsal anlam verilen ses kalıpları olarak değerlendiren Merriam, “kültürel olarak anlam yüklü sesler içinde kalıplaşan bir etkinlikler, düşünceler ve nesnelər bütünü” olarak tanımlar (2002: 25). Merriam’ın, önerisini ileri sürdüğü 1960’lardan bu yana toplumlarla ilgili giderek artan çalışmalarda ortaya çıkan müzik deneyimlerinin çeşitliliği, artık müziği belirli tanımlara ve inceleme modellerine sıkıştırmanın da yanıltıcı olabileceği tehlikesini doğursa da söz konusu çalışmalar, müziğin toplumların ve toplulukların kültürel varlıklarını ve kimlik iddialarını sürdürülebilmelerindeki öneminin genellenebileceğinin altını çizmeye devam eder. Bu çalışmalarda kimlik, bir kolektif kimlik örneği olarak “ölçeği ve niteliği ne olursa olsun toplulukları birbirinden ayıran öğelerin bileşimi” (Erol, 2002: 219) ve aslında kişilerin ya da sosyal grupların “belirsizlikten kaçış arayışına verdikleri yanıtlar” (Baumann, 2000: 19) olarak kavramsallaştırılır. Tanınma, ta-

nımlama ve aidiyet etrafında biçimlenen kimlikler, etnik gruplar tarafından değişen koşullara göre sürekli yeniden inşa edilir. Bu inşa süreci daha geniş ölçekli bir toplum içinde yaşayan grupların birbirleriyle dinamik bir ilişki halinde; grup dahilinde benzeme, grup haricinde farklılaşma taleplerinin sürekliliğine işaret eder. Gruplar, benzeme ve farklılaşmayı talep ederken kendi kültürlerine has simge, söylem ve pratiklerine referans yaparlar. Bu, grup kimliklerini onaylamanın ve kendilerini diğer gruplardan ayırmanın yoludur.

Bu çalışmanın öncelikli amacı etniklik ve etnik kimlik kavramlarının müzik alanındaki işleyişini sorgulamaktır. Dünyada sayısız etnik grubun varlığı müziğin; tını, kavram ve davranışın döngüsel ilişkisinde biçimlenen kültüre içkin anlamlarına, etnik grupların aidiyet bilincine ve ayrı/farklı bir kültürel varlık olarak tanınma çabalarına nasıl yanıtlar verdiği dair gittikçe genişleyen bir literatür sunar. Bu kapsamlı konu bu çalışmada dünyanın farklı kültürlerinden verilecek bazı somut örneklerle sınırlanacaktır. Çalışmada önce kimlik, etniklik ve etnik kimlik kavramlarına, daha sonra bu kavramların müzikteki işleyişine değinilecek, son olarak kimliği inşa eden müzikal simge, pratik ve söylemlerin farklı kültürlerdeki tezahürlerini dikkate alarak müziğin etnik topluluklar için kimlik inşasında ne tür roller edinebildiği ve kültürel temsil gereksinimlerine nasıl karşılık verebildiği soruları yanıtlanmaya çalışılacaktır.

1. Etnik Kimlik

‘Kimlik ’ kavramı geçtiğimiz son birkaç onyılıda, sosyal bilimlerin en önemli kavramlarından biri olarak, ölçekleri ve nitelikleri birbirinden farklı pek çok toplumsal grup üzerine yapılan çalışma için elverişli bir analiz birimi haline gelmiştir. Oldukça geniş, farklı boyutlara sahip bir kavram olan kimlik, temelde “bir kişi veya grubun kendini tanımlaması ve kendini diğer kişi veya gruplar arasında konumlanması” (Bilgin, 2007: 11) olarak tanımlanabilir. Bir diğer tanıma göre ise “kimsiniz, kimlerdensiniz sorularına verilen yanıtlar”dır (Aktaran Erol, 2002: 212). Bu tanımlardan yola çıkılarak kimlik kavramının temel bileşenleri a)

tanınma b) tanımlama ve c) aidiyet olarak belirlenir (2002: 212). Kimlik duygusu bireysel bir kendini tanımlama süreciyle başlar. Bireysel düzeyde kimlik, “benlik” kavramıyla ilişkili olarak, bireyin “kim olduğunu” tanımlama biçimini ifade eder. Kim olduğunu tanımlarken kendini “diğer”lerinden ayırmakta olan birey, böylelikle aynı zamanda “kim/kimler olmadığını” da altını çizer.

Kimliğin kişiler arası düzeydeki ifadesi olarak sosyal kimlik ise benliğimizin belirli bir sosyal gruba ait olduğumuz hakkındaki bilgi ve bilincimize dayanan kısmıdır. Bu bilgi ve bilinç, gruba olan aidiyetle ilişkili bir dizi duygu ve değer atıflarıyla beraber bulunur (Bilgin, 2007: 13). Böylelikle kendini bir grubun üyesi olarak kategorilendiren birey, varlığını ve “ötekiler” karşısındaki konumunu belirleyerek garanti altına alır. Günümüzde sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi alanlarda kimlik üzerine öne sürülen argümanlarda kimliğin öncelikle ihtiyaçtan doğduğu ve bir cazibe unsuru olarak ele alındığı görülür. Buna göre kimlik bir ihtiyaçtır; çünkü bireyler, büyük boyutlu etnik, dinsel ve ulusal kolektif kimlikler altında “komünöter duyguları ve ihtiyaçları” yeterince doyuramaz. Bunun en büyük nedeni ise söz konusu grupların büyüklüğüdür. İnsanlar büyük topluluklar içinde günlük yaşamları bakımından işlevsel ilişkiler kuramaz ve onlarda kendisine rehber olacak bir referans sistemi bulamaz (Bilgin, 2007: 23). Caziptir, çünkü doğal olduğu düşünülen kimlikler de dahil hiçbir kimliğin ontolojik özsel bir gerçekliği yoktur; tüm kimlikler birer inşa ürünüdür (2007: 35). Yani bireylere ve gruplara “oldukları” kadar “olmak istediklerini” de olma fırsatını sunar.

Etnisite, toplumbilimleri literatüründe sıklıkla kullanılan ve kullanıldığı oranda da sınırları ve tanımlama ölçütleri, türediği “etnik” terimiyle bağlantılı olarak değişebilen bir kavramdır. Etnik terimi ise “etni”den türemiştir ve kültürel bazı nitelikler bakımından ortaklığı bulunan bir insan topluluğunu özellikle de bir dil ve kültür birliğini ifade etmek üzere kullanılır. Etnik teriminin dar kullanımı ırksal özelliklere gönderme yapan soy bağı ve kan bağı ile ilintilendirilirken, günümüz toplumbilimlerinde etniklik daha geniş bir içerik kazanır. Dolayısıyla ırk teriminden farklılaşır (Erol, 2002: 220). Yani çağdaş Antropolojide etniklik, kandaşlığın

ve belirli kültürel özelliklerin tarihsel süreklilik içinde belirlediği toplulukları ifade eden standart bir kavram olmaktan çıkmıştır. Onun yerine zamana ve mekâna bağlı olarak, etnikliğe temel olabilecek özelliklerden herhangi birinin ya da birkaçının öne çıkıp önem kazanmasıyla belirginleşen bir kültürel oluşum olarak kabul edilir. Bu özelliğiyle etniklik bağlamsal (durumsal) dır. Söz konusu bağlam ya da durum, tarihsel ya da mekansal koşullara bağlı olarak; din, mezhep, tarikat, dil olabilir. Bunların dışında bir “bey”e, aileye ya da hanedana mensubiyet olabilir. Kimi zaman yaşam tarzı, yerleşiklik ya da konar- göçer olmak, ekonomik ya da siyasi çıkar birliği, ortak düşman vb. olabilir (2002: 221-222).

Uzun süre kandaşlık, soydaşlık ve aynı dili konuşma ile doğrudan ilintili bir atıf olarak görülen “etniklik”, yer ve zamana bağlı olarak, bütün bunları, bunlardan birini ya da birkaçını içerebildiği gibi esas itibariyle bir grubun kendisini farklı algılamasına bağlı olan, kültürel kimliğe bitişik, ayrı bir “halk olma”, ayrı bir “kültürel varlık olma” bilinciyle, bu bilincin simetrik algısı olan “öteki(ler)” ile araya çizginin çekildiği noktada başlar (Aydın’dan aktaran Erol, 2002: 221). Etnisite daha çok sınırları gevşek ya da sıkı bir şekilde belirlenebilen halkların kendilerini kolektif olarak diğer halklardan ayırt etme süreçleridir. Yani ilişkiler içinde ortaya çıkan sosyal sınıflandırmalarla alakalıdır. Basit anlamıyla sadece grup - statik bir kategori- olarak değil, içinde insanların kendilerini ötekilerden ayırdığı sosyal ilişkiler olarak (Fenton 2001:9) kavramlaştırılır. Bu da etnik gruplardan, ilişkilere dayanan doğaları dolayısıyla onlara yalnızca aynı soy, kültür ve dili paylaşan halklar diye bahsedemeyeceğimiz anlamına gelir. Bu paylaşım az ya da çok hepsinde rastlanabilse de etnisitenin hayatiyet kazanması için gerçek veya algılanan soy, kültür ve dil farklılıklarının ya da “ayrı bir halk olma” iddialarına temel olabilecek diğer unsurların söylemsel ya da edimsel olarak harekete geçirilmesi gerekir. İnsanlar, konuşma şekillerinden, sürdürülen geleneklerden ve hayat tarzlarından, halklarının nesillerdir devam eden sürekliliğinden ötürü “diğerlerinden farklı olduklarını” bilirler veya söylerler (2001: 9). Dolayısıyla etnik bir grup olma iddiası ölçeği ve sınırları gevşek kolektivitelerin kendilerini “diğer”lerinden ayır

birbirleriyle ise bir arada tuttuğuna inandıkları bazı simgesel ve pratiğe dayalı unsurların öne çıkması ve diğer gruplar arasında görünürlük kazanmasıyla somutlaşır. Bu unsurlar o etnik grubun temsilini sağlayan bazı işaretleyicilerdir.

2. Etnik Kimlik ve Müzik

Kimlik, 1980'lerle birlikte etnomüzikoloji çalışmalarında önemli bir kavramsal tema haline gelir. Rice'a göre (2007: 19), "müzik ve kimlik" temasının 1980'lerde ortaya çıkmasının üç muhtemel nedeni vardır; birincisi kimlik, psiko-sosyal bir analiz kategorisi olarak, 1960'larda başlayan sosyoloji, antropoloji, kültürel çalışmalar ve felsefe literatüründe güç kazanmıştır. Yani etnomüzikolojinin temelini oluşturan alanlarda da görece kısa bir geçmişe sahiptir. İkinci neden, ırk, etnisite ve cinsiyete dayalı Amerikan kimlik siyasetinin, 1970'lerden itibaren Amerikan üniversitelerinde ve kültürel yaşamda zemin kazanmasıdır.

1990'lardan başlayarak, etnomüzikolojide, genellikle doğrudan saha çalışması deneyiminden edinilen gözlemler, insanların "parçalanmış" ve "yersiz yurtsuzlaştırılmış" olduğu bir dünyada yaşadıklarına dair bir anlam çıkarır. Rice'ın üçüncü neden olarak sunduğu bu nedene göre geleneksel etnik, ulusal, cinsiyet ve toplumsal cinsiyete bağlı olmayan kimlikler; coğrafi, ekonomik, kültürel ve sosyal hareketlilik için benzeri görülmemiş fırsatlar sağlayan kimlik olanaklarına dönüşür. Artık yaşam "rotaları", "kökenleri" kadar önemli hatta ondan daha da önemlidir (2007: 19). Parçalanma ve yerinden-yurdundan edilme, insanların kendilerini güvende hissedeceği ya da "yuva" fikri sağlayacak moral referansların ihtiyacını doğururken, yeni kimliklenme biçimleri her geçen gün çoğalan bir çeşitlilik içindedir. Rice'ın öne sürdüğü nedenlerle 1980'li yıllardan itibaren topluluk olmanın müzikle anlam kazandığı durumlara verilen dikkat ve alan çalışmaları, müziğin hem bireysel hem de toplumsal bağlamda güçlü bir ifade ve temsil etme aracı olduğunu ortaya koyar.

3. Etnik Kimliğin Müzikle İnşası

Müziğin kimlik inşasındaki merkezi rolü, kimliği güçlendiren aidiyet duygusunu yaratmasıdır. Dolayısıyla etnik kimlik kavramıyla ilgili yukarıda yapılan tartışmadan yola çıkılarak, etnik gruplar için müzik; soy, kan ya da ortak tarihe dayalı bir müziksel farklılığı ifade edebildiği gibi modern, kentsel bir toplumda yeni kimlikler inşa etme yolları olarak da iş görebilir. Buradan hareketle, müzikle edinilen aidiyet duygusunun kabaca iki temel boyutu olduğunu varsayabiliriz: birincisi kimliği müzik yoluyla temsil etme; geleneksel/tarihsel boyutu olan bir müzik geleneği yoluyla kendini tanıtmaya ve o çerçevede bir aidiyet geliştirme. Diğer boyutu ise müziksel pratikler yoluyla yeni bir kimlik inşa etmedir (Erol, 2002).

Etnik bir grubun kolektif aidiyet bilincini geliştiren unsurlardan biri olan geleneksel müzik ve danslar, ait olduğu etnik grubun kimliğinin önemli bir işaretleyicisidir ve ayırt edici kültürünün bir simgesi olarak önem taşır. Yalnızca müzik değil onunla bağlantılı olarak, çalgılar, tımsal özellikler, dans pratikleri, ritüeller vs. de kültürün ayrılmaz bir parçası olarak etnik bir grubun kimliğini yansıtmadaki en temel araçlardandır. Stokes, müziğin ve dansın, bazen bazı toplumlarda topluluğun kendisini topluluk olarak görmesini sağlamanın tek yolu olduğunu savunur (1998: 13). Diğer yandan geleneksel müzik tarzlarının seslendirilmesi bireyin bir grup içindeki üyeliğini ve gururunu beyan eder. Örneğin, Okyanusya'daki halklar tarafından dört yılda bir düzenlenen Güney Pasifik festivali pek çok etnik grubu bir araya getirir. Ana teması geleneksel şarkı ve danslar olan bu festival, ev sahibi halk için kendi geleneksel dans ve müziklerini diğer halklara sunmak ve kimlik beyan etmek için bir fırsattır (Kaemmer, 1998: 93).

Barth, etnik sınırların, her durumda belli başlı bir dizi kültürel özellik ile korunduğunu tartışır. Slobin ise 'müziğin, etnik sınırların korunmasının altında yatan kalıpları yansıtan sosyal karşılıklı ilişkinin özelliklerinden biri olabileceğini öne sürer. Elbette, müziğin bu yansıtıcı anlamda daha geniş sosyo-kültürel sürecin göstergesi olabileceği konusunda fikir birliğine varmak gerekir. Ancak Barth'ın yaklaşımı, müziğin daha aktif bir şekilde de kullanılabileceğini öne sürmektedir.

Asıl mesele şudur ki, müziğin kendisi güçlü bir kimlik sembolüdür; tıpkı dil gibi, “etnik kimlik” iddiası ortaya çıktığında, kültürün bu amaca en kolay şekilde hizmet edebilen yönlerinden biridir (Aktaran Baily, 1998: 48).

Müzik, çoğu zaman etnik kimliği ya da büyük toplum içinde etnik açıdan ayrı olan bir grubun temel karakteristik özelliklerini vurgulamaya yarar. Sözelimi bir Amerikan yerli kabilesi olan *Düzkafe* toplumu (*Flathead*) kendilerine özgü kimliklerini müzikleriyle sürdürürler. Çünkü yaşamın diğer yönleri çok Batılılaşmış olsa da müzik kesinlikle *Düzkafe*larındır. Bir başka Amerikan yerli kabilesi *Karaayaklar* (*Blackfoot*) da müziklerinin Avrupa’dan en farklı olan özelliklerini yani sesin kullanımını ve vokal çizgisinin davul çalısındaki ritmi ile ilişkisini vurgular (Aktaran Kaemmer 1998: 82).

Kimliğin önemli bir özelliği Hall’a göre bir taraftan kalıplaşmış davranış biçimlerini yansıtırken bir taraftan da asla bitirilemez olduğu, öznellik halinde ve sürekli olarak inşa halinde olmasıdır (Aktaran Erol, 2002: 216). Kimlikler, “olduğumuzu” kurgularken, daima “olmak istediğimiz” için de dinamik ve uyarlanmaya açık bir yapıdadır. Kimliklerini geleneksel/tarihsel boyutu olan müzikleriyle inşa eden etnik gruplar için, bu inşa süreci kendi kolektif projeleridir ve toplulukların müzik yoluyla kimliklerini nasıl ayakta tuttuklarına dair ortak tahayyülleriyle ilgilidir. Burada temel olan, “farklı” olma iddiasıdır ve bu “farklılık”, kültürün muhafaza edilmesi bazen geçmişte kaldığı bilinen bir yapının yeniden canlandırılması bazen de etkileşime girdiği diğer kültürlerle istemli ya da istemsiz olarak değişime açık kalması şeklinde olabilir. Bu sayılan durumlar, özellikle göçmen ya da diaspora gruplarının kendi kimliklerini yeniden gözden geçirirken içinde bulunabildikleri durumlara örnek olabilir.

Değişen yaşam koşullarına kendilerini uyarlamaya çalışan etnik topluluklar, bu uyarlanma sürecinde kimliğin soyut gösterenlerinden biri olarak müzikleri ile genellikle bir müzakere halindedirler. Bu, grup kimliklerini onaylama ve diğer gruplardan farklılaşma sürecinde müziğin edindiği rolü de yeniden değerlendirmeyi ve koşullara göre değiştirmeyi gerektirebilir. Kimliği ayakta tutmak, değişen koşul-

lara uyarlanmanın kimi yollarını barındırır. Kimi zaman değişime direnç gösterme eğilimi de kültürel farkları ortaya koymanın bir başka boyutudur.

3.1. Muhafaza Etme

Müziğin etnik kimlik için kullanımı belli müzik tarzlarının “marjinal kalıcılığı”nda bir etkidir (Kaemmer, 1998: 93). Çalışma boyunca vurgulandığı üzere etnik grupların kimliklerini sürdürebilmelerinin, kimliği inşa eden belirli unsurları muhafaza etmeleriyle mümkün olabildiği varsayılr. Kültürel belleğin aktarımı kimliği muhafaza etmenin önemli bir yoludur. Assman’a göre (2001: 21) tüm kültürler, hem sosyal hem de zaman boyutunda birleştirici ve bağlayıcı özelliği bulunan, “bağlayıcı yapı” olarak adlandırılan “bir şey” oluşturur. Bağlayıcı yapı, önemli deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tutarak, devam eden şimdiki zamana (geçmişten) bir başka zamanın görüntü ve öykülerini katarak ve böylece anıları canlandırarak dünle bugünü birleştirir. Müzik, ortak geçmişin anılarının “kasası” kolektif belleği harekete geçirerek bu anıları somutlaştıran önemli bir araçtır. Bu nedenle etnik gruplar, özellikle göç ve diaspora gibi durumlarda geleneksel müziklerine ve onu muhafaza etmeye daha fazla ihtiyaç duyarlar. Kaemmer, insanların kendi yurtlarından göç ederek gittikleri yerlerde geleneksel müziklerine daha büyük bir değer verdiklerinden söz eder (1998: 93). Göçmen topluluklar, gittikleri yerlerde kendilerini fiziksel olarak konumlandırırken aynı zamanda kültürel olarak da konumlandırılır ve etnik kimliklerini bu hareketin sonucunda yeniden yorumlarlar. Bu yeniden yorumlamaya bazen bir otantisite iddiası eşlik eder. ‘Otantisite’, tarihselleşmiş bir konum içinde ve ondan hareket edilerek yaratılan, onun için mücadeledilen bir yorumlama meselesidir (Çerezcioglu, 2010: 94). Etnik grupların müzik pratiklerinin yeni konumlarında bozulmaya uğramadığı iddiası, geçmişteki pratiklerini aslına uygun devam ettirdikleri ve değiştirmedikleri varsayımına dayanır. Otantiklik söyleminin kültürel ya da müziksel ana ölçütü “iyi”dir (Erol, 2009: 207). Dolayısıyla buradaki otantiklik atfı çoğu zaman grup içinde makbul bir özellik olarak kabul görür. Sözgelimi İzmir’de Makedonlarla ilgili yapılan bir çalışmada Makedon geleneksel müziğinin karakteristik tınısı olarak işitilen bakır üfleme

topluluğu aynı zamanda bu göçmen topluluğunun kendi müzikleriyle ilgili otantisi-
te iddialarında da önemli bir yer tutar (2010: 94).

3.2. Direnç

Etnik grupların çok kültürlü yapılar içinde kaybolmamak için kendi kültür-
lerini muhafaza etme konusundaki tutumları zaman zaman daha katı biçimde ger-
çekleşebilir. Kültürleşmenin etkisindeki kaçınılmaz değişim ya da toplumda azınlık
konumuna yönelik politik baskılar, etnik gruplar için müziğin bir direnç unsuru
olarak kendini göstermesine zemin olabilir. Sözelimi Kuzey Afrikalı bir berberi
halk olan *Tuareg* toplumunun bir bölümü Nijerya'da, diğer kısmı ise Cezayir'de
yaşar. *Tuaregler* Müslüman bir toplumdur ancak Arapça konuşmazlar. Kendi yerel
dillerini kullanırlar. Nijerya'da hükümet kültürel farklılıkları tanıma politikası iz-
lerken, Cezayir hükümetinin ise Arap dili ve kültürünü aktif bir şekilde destekleme
politikası vardır. Cezayir'deki *Tuaregler* bu politikaya direnirken Nijerya'daki
Tuaregler böyle bir değişme baskısı altında değildir. Bunun sonucu olarak *anzad*
adı verilen ve Tuareg kimliğinin önemli bir parçası olan müzik, Cezayir'de Nijer-
ya'dakinden daha dikkatle değişimden korunur (Kaemmer, 1998: 82-83). Benzer
bir durum yukarıda söz edilen Amerikan *Düzkafe* yerlilerinde de vardır. Kültürün
diğer yanları batılılaşsa da batı kültürüne karşı müzikteki değişime gösterilen di-
renç, etnik bir grup olarak *Düzkafe*lerin asimilasyon tehlikesine karşı en özenle
korudukları kültürel aidiyet unsurunun tınsal özelliklerinden ödün vermeye diren-
dikleri müzik olduğu çıkarımını yaptırır (1998: 82).

3.3. Uyumlanma

Bazen gruplar, tanınma gereksinimlerine uyumlanarak yanıt verirler.
Uyumlanma süreci, gelinen yerin kültürel pratikleriyle bir etkileşimin sonucudur.
Lull'a göre dil, inanç, müzik ya da diğer toplumsal adetler gibi gruba has unsurlar-
ın taşınması bir nevi kültürel katliam anlamına gelir. Ama kültür, toplu bastırmala-
ra karşı ölmez (Aktaran Çerezcioğlu, 2010: 86) ve böyle bir durumda etnik gruplar
bazen, kimliklerini korumanın ve kalıcılığın yolunu uyumlanmada görebilirler.
Farklı kültürlerle etkileşime girmek, kendiliğinden bir takım kültürel unsurların

sarsılmaz doğasını değiştirebilir. Bazen etkileşim, göçen topluluğun kendi kültürel pratiklerini gevşeteceği ve yeni gelinen yerin özelliklerinin eski değerleri unutturacağı varsayımına yol açsa da Çerezcioglu'nun da belirttiği gibi (2010: 86) bu durum, küreselleşmenin en belirgin etkilerinden tektipleşmenin doğal bir sonucu olarak görülebilir. Çünkü bu kültürel etkileşim ve tektipleşme etkisi günümüzde kültürel fark iddiasıyla bir araya gelen tüm toplulukları etkileyebildiği gibi göç söylemi olan etnik gruplarda da direnç mekanizmasının çalışmasını etkileyebilir. Böylelikle gruplar kendiliğinden bir uyumlanma çerçevesinde hareket ederken “farklılık” söylemine temel olan özelliklerine daha sıkı tutunurlar.

3.4. İcat Etme

Müzik yoluyla edinilen aidiyet bilincinin bir boyutunun da “müziksel pratikler yoluyla yeni bir kimlik inşa etme” olduğu belirtilmişti. Nijerya’da *Yoruba* etnik grubu üzerine çalışan Christopher Waterman, müziğin, *Yoruba* kimliğinin inşasında nasıl bir rol edindiğine dair gözlemlerine işaret eder. Her şeyden önce Waterman, *Yoruba* kimliğinin 20. yüzyılın başlarında, *Hausa* ve *Igbo* gibi kültürel olarak daha uzak gruplarla tezat oluşturduğu anlaşılan yerel grupların bir karışımından icat edildiğini belirtir. Bu bağlamda, *Yoruba* müziği olarak adlandırılan ve özellikle ortaya çıkan popüler biçimlerin, köklü bir kimliğin yansıması olarak hareket etmek yerine yeni bir kimliğin inşası sürecine siyaset, eğitim ve dil ile birlikte katılmakta olduğu sonucunu çıkarır. Waterman, *Yoruba* kimliği için yapılandırmacı bir konum iddia etse de ana argümanı yapısalcı bir perspektiften aktarır: yeni-geleneksel müziğin hegemonik bir *Yoruba* kimliğini canlandırmadaki ve yaymadaki rolünün, sosyal ilişkilerin sese dayalı ilişkiler olarak ikonik temsiline dayandığını belirtir. Buna göre, *Yoruba* etnik grubunun *jùjú* adındaki müzik performanslarının kültürel ve sosyal değerleri dışsallaştırdığını ve onlara elle tutulur bir biçim verdiğini iddia ederek bunu yapılandırmacı bir argümana dönüştürür (Rice, 2007: 35).

Diğer bir görüşü ise elle tutulurluk, müziğin yapılandırmacı rol üstlendiği bir örnekte neler yapabileceğine dair özel iddialardan biri gibi görünür. Buradan, *Yoruba* kimliğinin aslında başka bir yerde (*Yoruba* dili sözlüklerinde, eğitimde ve

çeşitli türlerdeki politik eylemlerde) inşa edildiği, ancak müziğin “etkileşimli değerler sistemi” veya “yoğun, canlı, uğultulu ve akıcı” duygusu ile kimliği sağladığı çıkarılabilir. Müzik, kimliğin adını veremeyeceğinden bu iddia yapılandırmacı olandan daha ikna edici olabilir. Ya da en azından müziğin yapılandırmacı bir projeye adını değil, “hissini” ve duygusal rezonansını vererek katıldığı iddia edilebilir (Rice, 2007: 35).

3.5. Meşru Olanın Değişimi

Etnik kimliğin müzikle inşasında müziğin yaptığı şeylerden biri, o etnik grup için simgelediği anlamların her bir üye tarafından anlaşılıyor ve paylaşıyor olduğuna dair ortak bir tahayyül yaratmasıdır. Etnik gruplar için müziğin yarattığı kolektif aidiyet duygusu, müziğin tınısal unsurlarına ilişkin olarak grup içi bir mutabakatı yansıtır ve aynı unsurlar, -simgesel anlamının kolektif aidiyete hizmet etmeye devam etmesi koşuluyla- yine toplumsal mutabakata bağlı olarak zamanla değişebilir.

Müziğe dair “meşruiyet” varsayımı ise kimi zaman grup içi bir mutabakata dayalı olarak değişebilirken, kimi zaman da müziğin kullanım ve anlamındaki değişimin meşruluk kalıbını değiştirmesi, ölçeği fark etmeksizin grup hiyerarşisindeki toplum tipine bağlı olarak değişebilen otoritenin/otoritelerin kararıyla belirlenebilir. Bu tarz değişimler, genelde kökten bir müzik devrimini çağırıştırır. Buna bir örnek, 1917 Bolşevik devrimi sonrası meşru olan müziğin saray ve katedralden resmi Sovyet radyosuna kayması olabilir (Kaemmer, 1998: 93). 19. yüzyılda Avrupa’da başlayan Ulusalçılık akımıyla halk müziğinin, tınısal unsurlarını “klasik” eserlerine uyarlayan seçkinlerin elinde “meşru” hale gelmesi yine meşru olanın değişimine örnek olabilir.

Ulusalçılık akımının bir uzantısı olarak halk müziğinin sanat müziğine kayması 20.yy’da da devam eder; iki Macar besteci Zoltan Kodaly ve Bela Bartok, halk ezgilerini toplamaları ve daha sonra bu ezgilerin çoğunu kendi eserlerinde kullanmalarıyla bilinirler (Kaemmer, 1998: 93-94). Meşrulluktaki değişim, bazen ulus ölçeğinde de işleyebilir. 1930’lardan itibaren halk müziğinin batı sanat müzi-

ğine uyarlanması gerekliliğinin öne sürüldüğü Cumhuriyet döneminin Türk müzik devrimi de müzikteki meşruyet değişimine örnek olabilir.

3.6. Grup İçi Dayanışma

Müzik, etnik gruplar için dayanışmanın bir yoludur. Sık sık tekrarlandığı gibi, topluluklar ‘biz ’ve ‘onlar ’ arasındaki farklılıkları ifade edebilmeleri açısından kendi kendilerini tanımlama özelliğine sahiptirler. Bir grubun kimliği hem onu öteki gruplardan ayıran sınırların belirtilmesini hem de grup içindeki dayanışmanın güçlendirilmesini içerir. And Dağları’ndaki yerli bir halk, festivallerde öteki topluluklarla bilinçli olarak yarışır. Her köy en popüler müzik topluluklarını çıkarmaya gayret eder. Gruplar, büyüklükleri ve meydana geçirdikleri zaman açısından ve yeni şarkıların değerlendirilmesi ve seslendirmelerinin nitelikleri bakımından yarışır. Bu yarışmalar her toplumda güçlü bir birlik duygusu yaratır (Turino’dan aktaran Kaemmer, 1998).

3.7. Örgütlenme

Etnik kimliğin temsilinde oldukça etkili bir güce sahip olan müzik bunu pek çok farklı şekilde yapabilir; müzikal bir icra hakim toplumsal değerleri hareket geçirip somutlaştırdığı gibi toplumsal örgütlenmeye dair rakip ilkeleri de güçlü ve etkili bir biçimde harekete geçirebilir (Stokes, 1997: 14). Etnik gruplar arasındaki farklar çoğunlukla savaş ile çözülür, dolayısıyla savaş şarkıları pek çok yerde müziğin belirgin bir kullanımı olmuştur. Müzik, kitlelerin duygu ve eylemlerini harekete geçirecek kadar büyük bir gücü olduğundan, önemli bir politik araç haline gelebilir (Kaemmer 1998: 83).

Yeni Zelanda *Maorilerine* ait *Haka* dansının bir başka grup ile girilecek çatışmada grup içi örgütlemeye hizmet ederken, çatışılacak gruba yenilgiye karşı kolektif direnişi güçlendirecek ve motivasyon, cesaret ve birlik duygularını yoğunlaştıracak etkiye sahip olduğu söylenir. Bedene ve yere sert vuruşlarla, tehditkâr jest ve mimiklerle, bağırarak ve haykırarak tekrarlanan sözler, karşı grubu korkutma, caydırma ve geri çekme amacı taşır (Kasapoğlu Akyol, 2018: 288).

3.8. Sosyal Sınıf

Gruplar için bir ayrışma biçimi olarak sosyal sınıfların, kültürel paylaşım ve değerler temelinde oluştuğunu varsaydığımızda müziğin sınıfsal hiyerarşiyi temsil etmesi açısından önemli bir sembol olarak iş görmesi pek çok farklı kültürden örneklenebilecek bir durumdur. Sözelimi kast sistemiyle katı bir sınıf hiyerarşisi uygulayan Hindistan kültürü, farklı kastları oluştururken, bu kasta zaten doğuştan mensup grupların, üzerine yaşamlarını inşa edebilecekleri sınırlarını da toplumsal olarak belirler. Bazı toplumlarda çalınan söylenen şarkılar, eğlenme biçimleri, sınıfsal farklılıklara özgü olarak belirlenir ve sınıflar arası çizgileri belirlemede hayati öneme sahip olabilir. Müzik sınıf içinde kendini anlama, onaylama yolu olarak iş görür ve sınıfların hiyerarşik sınırlarını güçlendirir.

Gordon Thompson'ın Hindistan'ın Gucerat eyaletindeki *Carans* kastiyla ilgili araştırmasında müziğin bir grubun kendini anlama yoluna ilişkin çıkarımları dikkat çeker. Bu kast, çeşitli mesleklere sahip heterojen bir gruptur. Geçmişte hükümdarlara (*rajput*) övgü dolu destansı şiirler okumaları nedeniyle kendilerini diğer müzisyenlerden ayırma ve daha yüksek bir sosyal statüde görme eğilimine sahipken, günümüzde sosyal düzenin dinamiklerinin aynı biçimde devam etmemesi, şiir okumanın edimsel bir müzik etkinliği olarak görülüp görülemeyeceğini düşünerek kendini nereye konumlandıracağı konusunu yeniden tartışır. *Carans* diğer gruplardan ayıran özelliğin ne olduğu konusunda kasta şarkıcılar ve müzisyenler var mı, yok mu grubu düşünmeye yönlendirir. Mevcut tartışma, kendini anlama anlamında kimlik ile ilgilidir (Rice, 2007: 23).

Müzik sosyal sınıflar için sınırları belirlerken ve bu sınırlar içerisinde kim olduğumuzu anlamaya yardım ederken, kim olmadığımızı müzakere etme ve buna yönelik bir söylem geliştirme sürecinde de önemli rollere sahiptir.

3.9. Söylem

Söylem, kabaca dilin toplumsallaşan yönüne işaret eder. Dolayısıyla söylem ve kimliğin aynı gerçekliğin birbirinden doğan, birbirini besleyen, birbirini dönüştüren iki yüzü olarak (Özdemir, 2001: 107), dinamik ve döngüsel bir ilişkisi

vardır. Grup kimliği için “biz” söylemi bile tek başına kimliğin temellerinden birini oluşturan kendini tanımlanan ve diğerleri arasında konumlanmanın başladığı noktadır. Böylelikle etnik gruplar, diğerleriyle sınır çizgisini garanti altına alır. Toplumsal biliş olarak söylemler, zihinde sürekli aidiyeti onaylayan bir yapıya dönüşür. “Biz” - “siz” söylemiyle konumlanmış her iki taraf için de işlerken “farklılık” iddiasına hizmet eden tüm özellikler, söylemin dinamik yapısı içinde onunla birlikte hareket ederler.

Müzik; insanları müzisyen, dansçı ya da dinleyici olarak çeşitli biçimlerde bir araya getiren toplumsal bir faaliyettir. Bu toplumsal birlikteliklerde müzik, grup kimliğinin soyut tarafını güçlendirecek deneyimler sağlar. Müzik ve dansın yalnızca edimsel yönü değil söylemsel yönü de (yani müzik ve dans üzerine konuşmak da) insanları, önemli bir parçalarıyla, duygularıyla ve ‘topluluk’larıyla ilişki halinde olduklarını hissetmeye sevk eder (Stokes, 1997: 13). Grup üyeleri, grup kimliğini başlatan “biz” söyleminin, önüne geldiği diğer tüm unsurların bu söylemi güçlendirecek şekilde işlediğini varsayar. Böylelikle gruplar, diğer gruplar arasındaki müziğe dayalı sınırları “bizim müziğimiz” söylemi içinde çizerek, birbirleri arasında ve birbirlerine karşı konumlanmalarını onaylarlar.

Sonuç

İnsanların, kendilerini bireysel ve toplumsal olarak görünür kılma arzusunun temelinde günümüzün büyük ve karmaşık sosyal sistemleri içinde kaybolma kaygısı yatar. “Ben kimim” sorusuyla başlayan kimliklenme, topluluk içinde ve topluluk halinde olma biçimleriyle devam eder ve belli maddi ya da manevi ortak değerleri paylaştıklarını tahayyül eden kolektiviteler yaratır. Bir kolektif kimlik örneği olarak etnik kimlik, kendini kültürel bazı özellikler temelinde diğer gruplardan ayırarak “farklı” olma iddiası taşıyan bir gruba duyulan mensubiyet hissini yaratır. Böylelikle tüm diğer kimlik biçimleri gibi etnik kimlikler de bireye, ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi referans kaynaklarını sağlar. Tanınma, tanımlama ve aidiyet etrafında biçimlenen kimlikler, sürekli bir benzeme ve farklılaşma dinamiği

üzerine inşa edilir. Etnik gruplar, diğer gruplar arasındaki konumlanmalarını sürekli olarak müzakere sürecinden geçirir. Etnik grup içinde kimliğin temelinde olan “tanınma talebi” üzerine neye, nasıl referans yapılacağına dair uzlaşım, aynı zaman da etnik kimliği inşa eden simge, söylem ve pratiklere işaret eder.

Müzik, sosyokültürel dizge içinde etnik grupların kendilerini görünür kılma taleplerinin karşılanması için en sık başvurduğu ifade kültürü pratiklerinden biridir. Etnik kimlik inşasında mensubiyet ve aidiyet hissini uyandırmada güçlü bir etkiye sahiptir çünkü o etnik grup için simgelediği anlamların her bir üye tarafından anlaşılıyor ve paylaşılıyor olduğuna dair ortak bir tahayyül yaratır. Bununla beraber müzik, kültürel farklılığın sözcük dağarcığının vazgeçilmez bir parçası olmuştur ve kaçınılmaz olarak etnik kimliğin temsil edilmesine katılır. Müziğin bu süreçteki rolüne grup içi mutabakata dayalı olarak karar veren etnik gruplar, kendilerini diğer gruplar arasında nasıl görünür kılacaklarının da kararını vermiş olurlar. Bu çalışmada verilen örnekler, müziğin bu katılımı nasıl gerçekleştirdiği ve etnik kimliğin inşasında toplumsal koşullar değişirken müziği ve ona bağlı tüm simgesel unsurları diğer gruplarla olan etkileşim sürecine nasıl dahil edebildiklerine dair bir portre sunar. Müzik; kimliğe temel olan farklılıkları içselleştirmiş bir “biz” duygusunu yaratan simgesel unsurlarından biri olarak, uyumlanarak, direnç göstererek, sınırlayarak, örgütleyerek ve dayanışma sağlayarak etnik kimliğin “farklılıklarla var olma” söylemini güçlendirir.

Kaynakça

- Assman, J. (2001). *Kültürel bellek: Eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik* (Çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baily, J. (1997). The role of music in the creation of an Afghan national identity, 1923-73”, M. Stokes (Ed.). *Ethnicity, Identity and Music. The Musical Construction of Place.* (S 45-60). Oxford: Berg Publishers.
- Baumann, Z. (1999). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (Çev. Altuğ Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (2007). *Kimlik inşası*. İzmir: Aşina Kitaplar.

- Çerezciöglü, Aykut (2010). İzmir Makedon göçmenlerinde etnik kimliğin bir işaretleyicisi olarak müzik. *Folklor Edebiyat*, 12 (62), 85-100.
- Erol, A. (2002). *Popüler müziği anlamak; Kültürel kimlik bağlamında popüler müzikte anlam*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Erol, A. (2009). *Müzik üzerine düşünmek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Fenton, S. (2001). *Etnisite, ırkçılık, sınıf ve kültür* (Çev. Süleyman Nihat Şad). Ankara: Phoneix Yayınları.
- Kasapoğlu A. P. (2018, Mayıs). İki yerli savaşçı dansı- Haka (Yeni Zelanda) ve Hula (Hawaii). *4th Language, Culture and Literature Symposium*. Antalya.
- Keammer, J.E. (1998). *İnsan yaşamında müzik* (Çev. Yetkin Özer). Yayımlanmamış çeviri.
- Merriam, A. (1964). *The anthropology of music*. Evertson: Noerthwetern University Press.
- Özdemir, C. (2001). Kimlik ve söylem. *OGÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 2 (2), 107-122.
- Rice, T. (2007). Reflections on music and identity in ethnomusicology. *Musicology*, 17-38. <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-9814/2007/1450-98140707017R.pdf> (06.04.2021)
- Stokes, M. (Ed.) (1997). *Ethnicity, identity and music (Introduction)*. (S 5-27). Oxford: Berg Publishers.